

VEILEDER FOR BESØKET I
**DYREVELFERDS-
PROGRAMMET**
FOR OPPAL VERPEHØNS

Innhold

Dyrevelferdsprogram oppal verpehøns	3
Velferdsportal fjørfe	3
DVP-besøket	4
Vurderinger på DVP-besøket	4
Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik	4
KSL - egenrevisjon og eksternrevisjon	5
Helse oppalsdyr	5
1 Sår	5
2 Syke dyr	6
3 Døde dyr	7
4 Korrekt bedøving og avliving	8
5 Kompetanse personell	8
6 Oppdatert smittevernplan	9
7 Smitteslusens utforming og bruk	10
8 Vann og fôrforbruk	11
9 Dødelighet	11
10 Avlivet	12
11 Helse- og deklarasjonsskjema	12
Atferd oppalsdyr	13
12 Fryktsomhet	13
13 Miljøberikelse	13
Fysisk miljø i oppal	14
14 CO2	14
15 Ammoniakk - NH3	14
16 Støv	15
17 Strøkvalitet	16
18 Lysintensitet	16
19 Middstatus	17

Formålet med veilederen

Denne veilederen er ment som støtte for produsent og veterinær, som hjelp til å planlegge, forberede og gjennomføre et godt Dyrevelferdsprogram (DVP)-besøk. Veilederen skal også bidra til lik vurdering av indikatorer og lik avviksbehandling mellom veterinærer.

Definisjoner

DVP-besøk	Dyrevelferdsprogram-besøk. Jevnlig veiledningsbesøk utført av DVP-veterinær, som skal registreres elektronisk i den digitale plattformen VP Fjørfe. DVP-besøket skal utføres minst hver 12 mnd i oppalsproduksjon.
DVP-veterinær	Veterinær som har gjennomført bransjens eget DVP-kurs. Animalia kan i spesielle tilfeller gi dispensasjon fra krav om kurs. Krav om kurs gjelder f.o.m. 01.01.25.
DVP status	Produsentens status i VP Fjørfe; enten Godkjent, Kan miste godkjenning, Utgått frist og Ikke godkjent.
Dyrevelferdsindikator	Måling på dyret selv (dyrebasert) eller i miljøet (ressursbasert) som sier noe om dyrets eller flokkens velferdsnivå
Nøkkeldata	Obligatoriske registreringer i elektronisk produksjonskontroll, gir grunnlag for forberedelse til DVP-besøket
VP Fjørfe	Velferdsportal Fjørfe, som er Animalias fagsystem for dokumentasjon av DVP-besøk, avvikhåndtering relatert til DVP-besøk og DVP-status

Dyrevelferdsprogram oppal verpehøns

Formålet med DVP og bransjeretningslinjen er å bidra til at regelverket etterleves på alle gårder, bidra til god helse og velferd, god dokumentasjon og systematisk forbedringsarbeid i alle norske oppalsflokker. Foreløpig gjelder kravet om DVP for alle driftsenheter som har over tusen livkyllinger som oppdrettes for salg til eggprodusent som leverer til eggpakkeri tilsluttet Bransjeretningslinjen.

DVP verpehøns krever følgende av alle oppalere av verpehøns:

- DVP-besøk hver 12. måned, utført av DVP-veterinær
- Lukking av avvik avdekket på besøket
- 3.parts revisjon utført av KSL
- Registrere nødvendige produksjonsdata for hvert innsett i en elektronisk produksjonskontroll og dokumentere nøkkeldata for hver flokk i helse- og deklarasjonsskjema
- Gjennomføre e-læringskurs i avlaving av verpehøner innen to år etter tilslutning til DVP

Velferdsportal fjørfe

Bonden logger inn i Velferdsportal Fjørfe (VP Fjørfe) og sender avtaleforespørsel til ønsket veterinær. Veterinæren kan også sende avtaleforespørsel til bonden. Mottageren logger inn i VP Fjørfe og godkjenner avtaleforespørsel. Når avtale er opprettet kan DVP-besøk utføres. Ved DVP-besøk registrerer veterinæren indikatorene, noterer avvik, og lukker disse i VP fjørfe når de er utbedret av bonden. Dersom veterinær slutter, kan avvikene lukkes av en annen veterinær. Både produsent og varemottager kan se besøksrapport. I VP Fjørfe vises også bondens DVP-status, samt kommende besøksfrister og frister for å lukke eventuelle avvik fra DVP-besøket.

Mer informasjon om VP Fjørfe og brukermanual finnes på Animalias nettsider. VP Fjørfe har ikke offline-støtte, så veterinær må ha tilgang til internett når skjema fylles ut på telefon/pad/PC. Ved

dårlig dekning anbefales det å fylle ut skjemaet på papir (skrives ut fra VP Fjørfe) og føre inn digitalt senere.

DVP-besøket

Det er produsentens ansvar å avtale tid for besøk, men veterinær eller varemottager kan minne om besøk. DVP-besøket skal være et nyttig forbedringsverktøy for produsenten. Besøket er ikke en systematisk gjennomgang av alle relevante forskriftskrav, men det forventes at veterinæren kjenner til regelverket for hold av verpehøns, samt tar utgangspunkt i nøkkeldata for besetningen. Det er produsenten som har størst innsikt i eget dyrehold og det er viktig å ha god dialog når det gjelder årsaker til eventuelle utfordringer. Veterinær bør stille åpne spørsmål (hva, hvordan, hvem) slik at produsenten får mulighet til å utdype litt om forholdene. Resultatet av besøket skal gi produsenten oversikt over forbedringsområder og aktuelle tiltak. Alle dyr i besetningen skal kunne sees på DVP-besøket. For oppalsdyr innebærer det å gå rolig igjennom hele flokken, i alle ganger mellom aviarekkene og observere dyr i strøarealet og i ulike etasjer i aviariet.

Vurderinger på DVP-besøket

For å måle dyras velferd i en besetning brukes indikatorer som 1) sier noe om dyrevelferd, 2) gir pålitelige målinger og 3) er gjennomførbare i praksis. De skal dekke alle fokusområder, og gi et godt totalbilde av besetningen. Mange spørsmål er formulert som «Er dyra jevnt over...». Dette kan oppleves som lite konkret, men veterinæren oppfordres til å bruke sin kompetanse, erfaring og sitt veterinære skjønn til å vurdere om dyra i ei dyregruppe kan sies å «jevnt over» være innafor. Mer spesifikt menes «jevnt over» rundt 90-95 % av dyra, selv om målet bør være 100 %. Alle spørsmål skal besvares og kan gis score 1 - Tilfredsstillende, 2 - Bør forbedres, eller 3 - Må utbedres (avvik). Ikke alle indikatorer kan gis score 3. Det ønskes mest mulig lik vurdering av spørsmålene, men det er essensielt at veterinær bruker sin kompetanse og erfaring til å utvise et visst skjønn.

Avvik, tiltak, frister, dokumentasjon og lukking av avvik

Når alle spørsmålene er besvart, blir score 2 og 3 oppsummert på slutten av skjemaet og forslag til tiltak beskrives av veterinær i VP fjørfe. Score 3 fører til avvik som krever tiltak for å unngå økonomisk trekk. Veterinær må sørge for at produsenten er opplyst om funnene og at avvik, foreslåtte tiltak og frister er forstått. Det er produsenten sitt ansvar å utføre nødvendige tiltak. Aktuelle tiltak er listet opp under hver indikator. Listen er ikke uttømmende, og andre tiltak kan være aktuelle. Veterinær må kommunisere avvik på en god måte og foreslå konkrete, prioriterte tiltak. Arbeids- og kapitalinnsatsen må stå i forhold til forventet effekt. Det er viktig å begynne med tiltakene som anses viktigst. Dyre, omfattende og ressurskrevende tiltak kan kategoriseres under «Kan forbedres» så fremt det ikke innebærer regelverksbrudd eller er kritisk for dyras velferd, da skal det alltid settes score 3. Veiledende frister for å lukke avvik er satt til 1 eller 30 dager. Det er mulig å sette andre frister, avhengig av avvikets art. Det er veterinær som lukker avvik i VP fjørfe.

Dersom avvik korrigeres på besøket, kan dette dokumenteres som score 2 med kommentar. I mange tilfeller vil dette kreve et visst skjønn, samt dialog med produsenten. Når tiltak er utført må produsenten dokumentere dette ovenfor veterinær før lukkefristen. Avhengig av type avvik kan tiltak også innebære å ha satt i gang en prosess. Alternativt kan det settes lang frist. Dokumentasjon på lukket avvik kan, avhengig av avvikets art, skje ved nytt besøk, billedokumentasjon, telefonsamtale eller ved at en annen rådgiver eller veterinær dokumenterer.

KSL - egenrevisjon og eksternevisjon

KSL er et viktig verktøy for å bidra til at produksjonen drives i tråd med regelverk gjennom årlig egenrevisjon og ved ekstern-revisjon fra KSL-revisorer. Ekstern-revisjonen anses som 3.parts-revisjon i DVP. Mattilsynet og varemottager har tilgang til KSL-revisjonene.

Helse oppalsdyr

1 Sår

Det er ulike årsaker til at sår kan oppstå på hønene, inkludert at de skrapes seg opp på, eller henger fast i skarpe kanter i innredningen, eller sår som følge av aggressiv hakking fra andre høner. Sår er smertefullt for dyra, kan medføre hakking mot såret fra andre høner samt kan være inngangsport for agens. Dyr med store, alvorlige sår skal behandles, alternativt avlives.

Er dyrene jevnt over frie for sår?

1: Ja, tilfredsstillende

Ingen eller svært få (1-4) dyr observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på hode, kropp eller føtter

3: Må forbedres

Fler enn 5 dyr observert med tydelige sår, inkludert nye og gamle sår på hode, kropp eller føtter

Hvordan vurdere:

Gå rolig igjennom flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike nivåer i huset. Hvor mange dyr observeres med sår på ulike steder på kroppen, inkludert hode, kropp, føtter og kloakkåpning?

Figur 1. Eksempel på tydelig sår på fot hos høne

Aktuelle tiltak

Sår på ulike steder på kroppen har gjerne ulik årsak. Sår på føtter kan skyldes skarpe kanter, særlig på kanten av innredningen. Sår på hodet kan skyldes aggressive hakk relatert til ressursforsvar av feks fôr plass. Sår på kroppen eller halen, særlig i kombinasjon med fjørløse områder eller tydelig plukket hale kan skyldes alvorlig fjørhakking. Sår mot kloakkåpningen er den mest alvorlige typen sår og kan skyldes kannibalisme fra andre høner. Aktuelle tiltak bonden kan sette inn:

- Sår på føtter: gå over innredning, kjenn etter skarpe kanter
- Sår på hodet: er det nok fôringsplass, eller er det andre ressurser dyra konkurrer om?
- Sår på rygg: gå over innredning, kjenn etter skarpe kanter. Blir dyra skremt opp ved gjennomgang i flokken, viktig å gå rolig ved daglige tilsyn.

2 Syke dyr

Høner, i likhet med alt fjørfe er byttedyr, og vil i det lengste skjule smerte og sykdom for oss. Derfor vil en høne som fremstår syk, ofte være alvorlig syk. Eksempler på sykdomstegn er at høna sturer for seg selv, unormal positur, gjerne med hodet tilbaketrukket, lukkede eller halvlukkede øyne, blek kam, blek hud og/eller rufsete fjørdrakt. Alvorlig smittsomme sykdommer er sjeldne, men sykdommer som kreft eller fettlever forekommer, og kan medføre at høna oppfattes som syk. Syke dyr skal i hovedsak avlives dersom ikke behandling i sykebinge er aktuelt. Sykebinge skal kun være et kortvarig oppholdssted for dyr som raskt kan bli friske. I sykebingen må det finnes tørt strø, vann, fôr og vagle.

Er dyra jevnt over friske?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen eller svært få (1-4) dyr observert som syke

3: Bør forbedres 5 eller flere dyr observert som alvorlig syke og skulle vært avlivet

Hvordan vurdere:

Gå rolig igjennom flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike nivåer i huset. Hvor mange dyr fremstår som alvorlig syke (figur 2)?

Figur 2. Eksempel på tydelig syk høne

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til at en eller flere dyr er syke, men det er sjelden å se flere syke dyr i en flokk i oppalsperioden. Det anbefales at syke dyr avlives og obduseres for å undersøke mulige årsaker. Dersom et større antall dyr er syke må man vurdere videre tiltak. Dette kan være obduksjon, diagnostikk eller kontakt med Mattilsynet ved mistanke om Liste 1 sykdom.

- Obduksjon for å avdekke mulige årsaker vil være sentralt for å foreslå tiltak

3 Døde dyr

Døde dyr skal fjernes minst to ganger daglig, og dødsårsak skal noteres ned. Gjennomsnittlig dødelighet grunnet sykdom og skader i oppal ligger på rundt 2.5 fra 0 til 16 uker. Det betyr at på en normal dag forventes det ikke å finne flere døde dyr i flokken.

Er døde dyr fjernet fra flokken?

1: Ja, tilfredsstillende Ingen døde dyr observert
2: Bør forbedres Totalt 2 eller færre døde høner observert
3: Må utbedres Totalt 3 eller flere døde høner, ikke nylig avdødd, observert i flokken

Hvordan vurdere

Gå rolig igjennom flokken og forsøk å observere alle dyr på ulike nivåer i huset. Døde dyr er enkle å gjenkjenne. Vurder om dyret har vært dødt en stund, og derfor må ha blitt oversett ved tidligere inspeksjonsrunder, eller om dyret nylig har dødd. Dersom mer enn 3 døde høner blir observert ved gjennomgang i flokken, og disse ikke fremstår som nylig avdødd settes score 3. Se figur 4 for eksempel på død høne som er fanget i innredningen.

Figur 4. Død høne som henger fast i innredningen.

Aktuelle tiltak

Det kan være flere årsaker til at høner dør og bonden kan ikke lastes for det, men 3 eller flere døde høner, som ikke fremstår nylig avdødd tyder på at bonden ikke har et grundig nok blikk ved gjennomgang i flokken. Diskuter årsak og mulige tiltak med bonden. Hvorfor var det så mange døde? Var dyrene vanskelig å se? Føres dødelighet på daglista? Daglig eller skippertak med ujevne mellomrom? Mulige tiltak inkluderer:

- Økt fokus på dødelighet: daglige registreringer av dødelighet i daglista med notering av dødsårsaker
- Sørg for at alle som har tilsyn med dyra (avløser, familiemedlemmer) også noterer dødelighet ved hvert tilsyn
- Vurder dødsårsak vha obduksjon om mulig. Burde sykdom vært oppdaget og dyret avlivet?

4 Korrekt bedøving og avliving

Sjuke og skadde enkelt dyr skal ikke lide unødige og skal avlives fortløpende. Bedøving og avliving skal bare utføres av personer med nødvendig kompetanse. Fjørfe under 3 kg kan bedøves med kraftig slag mot hodet, for eksempel vha en fiskehammer, og kan deretter avlives med manuelt nakketrekk. Mer om korrekt avliving finnes på Animalias nettsider. Oppalsdyr veier under 3 kg og kan dermed bedøves med kraftig slag mot hodet, etterfulgt av avliving med manuelt nakketrekk.

Foregår bedøving og avliving i tråd med regelverk?

1: Ja, tilfredsstillende. Bedøving og avliving foregår i tråd med regelverket

3: Må forbedres, feil eller mangler i rutiner for bedøving og avliving

Hvordan vurdere

Dersom en eller flere syke dyr oppdages ved gjennomgang i flokken kan disse tas med til bonde, slik at bondens avlivingsrutiner fremvises. Dersom ingen dyr er syke kan bondens rutiner vises på en død høne fra fryseren, eventuelt beskriver bonden sine rutiner med ord. Dersom bonden feiler på ett eller flere trinn, inkludert manglende eller feil bedøving, feil i nakketrekk, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Korrekt bedøving og avliving er et kritisk punkt, både for dyras velferd samt for næringas omdømme. På dette punktet kan det ikke feiles. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Beskrive årsak til feil: manglende/feil/gammel opplæring?
- Gjennomgang av korrekte rutiner med veterinær på besøket
- Ved neste avliving beskriver bonden hvordan avlivingen foregikk

5 Kompetanse personell

Holdforskriften krever at alle som deltar i den daglige driften av dyreholdet skal kunne stille dyra på en måte som sikrer god dyrevelferd, kjenne igjen tegn på dårlig dyrevelferd og iverksette tiltak der dette er nødvendig.

Har alle som deltar i den daglige driften kunnskap om dyrevelferd og tiltak?

1: Ja, tilfredsstillende. Alle som deltar i den daglige driften har mottatt opplæring om dyrevelferd, og kan iverksette tiltak selv, eller har gode rutiner for å tilkalle hjelp ved behov

3: Må forbedres, en eller flere som deltar i den daglige driften mangler nødvendig opplæring i dyrevelferd, kan ikke iverksette tiltak selv, og rutiner for å tilkalle hjelp mangler

Hvordan vurdere

Spør bonden om hvor mange som deltar i den daglige driften. Hva slags opplæring de har med tanke på å kjenne igjen dårlig dyrevelferd og hvilke tiltak som skal settes inn, eksempelvis korrekt bedøving og avliving. Dersom de ikke selv er opplært i avliving skal det foreligge gode rutiner for identifisering og håndtering av eksempelvis syke/skadde dyr og hvem som kan tilkalles for hjelp til korrekt avliving. Hjelpen skal kunne være tilgjengelig innen forsvarlig tid. Dersom en eller flere av dem som deltar i den daglige driften mangler kunnskap om god dyrevelferd, ikke kan iverksette tiltak selv, og det mangler rutiner for når det skal tilkalles hjelp og hvem som kan tilkalles, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Det at alle som deltar i den daglige driften kjenner igjen tegn på dårlig dyrevelferd, og vet hvilke tiltak som må settes inn, herunder bedøving og avliving er et kritisk punkt, både for dyras velferd samt for næringsas omdømme. Aktuelle tiltak inkluderer:

- Etablere rutiner, gjerne skriftlige, for hvilke dyr som skal avlives, evt settes i en sykebinge eller venteområde i påvente av hjelp til korrekt avliving. Navn og telefonnummer til dem som kan tilkalles for rask hjelp må være kjent av alle som deltar i den daglige driften.
- Opplæring i å kjenne igjen god og dårlig dyrevelferd for arten og produksjonsformen
- Opplæring i korrekt bedøving og avliving for alle som deltar i driften

6 Oppdatert smittevernplan

I henhold til [dyrehelseforskriften](#) plikter alle som driver næringsrettede husdyrhold å ha smittevernplan. Smittevernplanen er et viktig verktøy for kontinuerlig å ha bevissthet om smittebeskyttelse og forbedringspotensial. Produsentene velger selv smittevernplanløsning.

- *Rutinene skal beskrives i en skriftlig smittevernplan. Den skal inneholde en plantegning over dyre- og persontrafikken, være tilpassa hvert enkelt dyrehold og omfatte hele driftsopplegget».*
- *«Den driftsansvarlige skal sikre at alle som arbeider på anlegget, kjenner og følger smittevernplanen. Den skal oppdateres årlig og legges fram når Mattilsynet ber om det.»*

HT-Fjørfe tilbyr en egen smittevernplanmal med kartløsning. Denne skal oppfylle både kravene i forskriften og tilleggskravene i KSL-standardene. Den er tilgjengelig både via fagsystemet HelseFjørfe og VP Fjørfe. Utfylt plan har et trafikklyssystem med grønt for det som er bra, gult for forbedringspotensial og rødt for det som må gjøres noe med. Planen er tilgjengelig både for produsent og veterinær. SMS-varsel sendes automatisk til produsent én måned før fristen for oppdatering går ut.

Har produsenten på plass smittevernplan og er den oppdatert?

1: Ja, tilfredsstillende

Det er på plass en plan uten vesentlige mangler. Det er altoverveiende samsvar mellom plan og tiltak og hygienerutiner i praksis. Den er oppdatert. Alle som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger oppdatert plan.

2: Bør forbedres

Det er på plass en plan, men det mangler flere elementer som bør på plass, den er ikke vært fulgt godt nok opp siden forrige år eller den er ikke oppdatert. Det er ikke helt samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Ikke alle som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.

3: Må utbedres

Planen mangler eller har vesentlige mangler. Det er åpenbart manglende samsvar mellom plan og tiltak eller hygienerutiner i praksis. Få eller ingen som arbeider i dyreholdet er kjent med eller følger planen.

Hvordan vurdere

Utover regelverkskravene må en bruke et faglig skjønn. Vesentlige avvik kan være manglende smitteverntiltak eller hygienerutiner, som en finner kritiske mht. smittefare og dyrehelse. Lukkefrist kan settes både ut ifra vurdert alvorlighetsgrad og kostnaden for utbedring. Manglende plan eller manglende dokumentasjon på at de som arbeider i dyreholdet er kjent med og følger planen gis kort lukkefrist. Nødvendige, men ressurskrevende tiltak kan i samråd med produsent gis lengre lukkefrister, så fremt de ikke bryter med regelverket.

Aktuelle tiltak

- Etablere smittevernplan med kart

- Oppdatere planen
- Dokumentere at de som arbeider i dyreholdet er kjent med, har forstått og følger oppdatert smittevernplan.
- Dokumentasjon på utbedrete mangler i smittevern og / eller hygienerutiner.

7 Smitteslusens utforming og bruk

Med smittesluse menes et sted for skotøy- og klesskift, samt håndvask. Det ideelle er å ha smitteslusen i et eget rom, atskilt fra inngangen. I smitteslusen skal det være et smitteskille mellom ytre miljø (uren sone) og dyrene i fjørfehuset (ren sone). Skillet kan med fordel være 30 – 40 cm høyt og mulig å sitte på. Det skal være helt tett mot gulvet. Smitteskillene kan godt være flyttbare, men må da ha tette anslutningslister mot gulv.

Smitteslusen kan også være *tredelt* med en mellomsoner (barfotsone) mellom uren og ren sone – se figur under. Tredelt smittesluse er den nye «gullstandarden» for alle nye fjørfehus. Ved vasken, som skal stå ved smitteskillet, alternativt i mellomsonen, skal det være såpe- og desinfeksjonsdispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Utstyr som skal inn og ut av huset skal være rent og ikke settes direkte på gulvet. Husk også alle ytterdører og porter til dyrerommet - disse må være *tette* for fugl, smånagere og småkryp, både når dyrerommet er gjort rent og når det er dyr i huset. Skal porter i husdyrrommet brukes, må gjennomtenkte hygienerutiner gjennomføres, så en ikke risikerer at smitte kan dras fra utemiljø og inn.

Hygienerutinene ved smitteskillene er vel så viktige. Ytterklær henges i uren sone. *Alle* som skal gjennom smitteslusene, også dyreeiere, må gjennomføre sko- og klesskift, samt vaske hendene med såpe – *hver gang*. Tøyet i ren sone bør vaskes med en viss regelmessighet ved minimum 60°C. Håndvask skal også gjennomføres på vei ut. Gitt at hendene er synlig rene, så er hånddesinfeksjon et godt alternativ. Besøkende kan bruke engangssokker- og dresser, og da skal dressen tas på i ren sone. Ytterligere klesskifte av beinklær og overdel, evt. dusjing, for de som steller i fjøset, må vurderes ut ifra risiko. For mer info og detaljer om smittevern og hygienerutiner, se Animalia.no.

Er det på plass tilfredsstillende smittesluser?

1: Ja, tilfredsstillende

Smitteslusa er i eget rom eller er tydelig avgrenset med god plass for skotøy- og klesskift, samt håndvask med såpe- og desinfeksjonsmiddeldispensere, tørkepapir og avfallsbøtte. Smitteskillet/ner er tette mot gulv og sider. Smitteslusa er ryddig og grei å rengjøre. Få uvedkommende ting ved slusa. Hygienerutiner synes akseptable. De som røkter skifter alltid både skotøy og overtrekklær ved inngang i besetningen. Besøkslogg er på plass og utfyllt. Adgangsskilt og smittesluseplakat er på plass.

2: Bør forbedres

Smitteslusa er ikke i eget rom eller er ikke tydelig avgrenset. Det er enkelte fysiske mangler, knyttet til håndvask - se punkt 1. under «grønt» over. Det er smitteskille/r på plass, men de er ikke tette mot gulv og sider. Mangler i hygienerutiner og/eller ryddighet. Besøkslogg er ikke på plass eller er mangelfullt utfyllt. Vurder også andre mindre mangler som bør påpekes.

3: Må utbedres

Det mangler smitteskille/r tette mot gulv og sider mellom de ulike sonene i huset. Det er vesentlige mangler knyttet til håndvask – se punkt 1 under «grønt» over. Rotete og vanskelig å holde reint. Mange uvedkommende ting ved slusa. Adgangsskilt og / eller smittesluseplakat mangler. Utilfredsstillende hygienerutiner. Ytterdører og porter inn til dyrerommet er ikke tette.

Hvordan vurdere

Feltene over angir vurderingskriterier for hvorvidt smitteslusene er akseptable eller ikke. Smitteslusene er ikke bedre enn de hygienerutiner som følges, så vurder også disse opp imot kvaliteten på smitteslusene. Funksjonelle smittesluser legger til rette for gode hygienerutiner. Husk også å sjekke ytterdører og porter til dyrerommene! En del fjørfehus har smitteskille rett innenfor ytterdør. Det er en uheldig løsning. Her bør en i samråd med produsent søke å finne bedre løsninger.

Aktuelle tiltak

- Utbedre påpekte mangler i utforming eller bruk i tråd med beskrivelsene over
- Hvilke av tiltakene haster mest, og hvilke krever lenger tid, eksempelvis innstallering av håndvask eller større ombygginger
- Hvis smitteslusa ikke er separat, for eksempel med smitteskille rett innenfor ytterdør, diskuter mulige løsninger og tidshorisont med produsent

8 Vann og fôrforbruk

Daglig registrering og oppfølging vann- og fôrforbruk er sentrale parametere for bonden å følge med på, og dette skal registreres jevnlig på daglista. Uventede og brå endringer i disse parameterne kan indikere et begynnende problem med kvalitet på, eller tildeling av vann eller fôr, endring i dyrehelse eller atferd som kan kreve rask handling fra bonden.

Dokumenteres vann og fôrforbruk daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass

2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene i elektronisk produksjonskontroll eller på daglista. Vannforbruk skal føres daglig. Fôrforbruk føres daglig dersom det finnes fôrvekt.

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dyras vann- og fôrintak underveis i innsettet. Dersom bonden har manglende dokumentasjon, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer, hva er årsaken til det?
- Finnes vannmåler, hvordan følger bonden med på vannforbruket?
- Fôropptak, finnes fôrvekt, eller beregnes fôrforbruk ut fra kg kjøpt fordelt på antall høner?

9 Dødelighet

Døde dyr skal fjernes minst to ganger daglig, og dødsårsak skal noteres ned i daglista.

Dokumenteres dødelighet daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass

2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene sine. Føres dødeligheten jevnlig? Dør det jevnlig dyr eller har det vært dødelighetstopper? Hvordan er dødeligheten sammenlignet med tidligere innsett?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere dette underveis i innsettet. Dersom bonden har manglende dokumentasjon på dødelighet, er følgende tiltak aktuelle:

- Ved manglende registreringer av dødelighet, hva er årsaken til det?
- Føres dødsårsaker? Ved manglende, hva er årsaken til det?
- Forhøyet dødelighet sammenlignet med tidligere innsett eller norsk gjennomsnitt, årsak?

10 Avlivet

Andel avlivet av døde dyr, samt avlivingsårsak skal iflg holdforskriften og KSL noteres ned i daglista etter hvert tilsyn.

Dokumenteres antall avlivede dyr daglig?

1: Ja, tilfredsstillende. Dokumentasjon på plass

2: Bør forbedres. Ingen eller manglende dokumentasjon

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg registreringene sine. Føres antall avlivet jevnlig?

Aktuelle tiltak

Moderne matproduksjon krever dokumentasjon, og det er et krav om å registrere nødvendig produksjonsdata underveis i innsettet. Aktuelle tiltak ved score 2 inkluderer:

- Ved manglende registreringer, hva er årsaken til det?
- Føres avlivingsårsaker? Ved manglende, hva er årsaken til det?

11 Helse- og deklarasjonsskjema

Deklarasjonsskjemaet er en viktig dokumentasjon over helsetilstanden til flokken, det er et viktig dokument for eggprodusenten, og det er et krav i KSL. I deklarasjonen skal minimum følgende fremkomme: Daglengde, lysstyrke, dyretype, antall dyr, klekkedato, dødelighet i oppalet, eventuell koksidiøsebehandling eller annen medisinsk behandling, utførte vaksinasjoner, salmonellaprøver i samsvar med forskrift, blodmiddstatus, gjennomsnittsvekt og flokkens jevnhet (det vil si andel av hønene som er innenfor +/- 10 prosent av gjennomsnittsvekten) i aldersperiodene 4–8 uker og 13–16 uker.

Sender oppaler med komplett deklarasjonsskjema med hver solgte flokk?

1: Ja, tilfredsstillende. Bonden sender med komplette deklarasjonsskjema med alle flokker

3: Må forbedres. Bonden kan ikke vise frem deklarasjonsskjema eller det er store mangler i skjemaene

Hvordan vurdere

Be bonden vise deg oversikten over deklarasjonsskjema, eller hvordan disse skjemaene sendes med hver solgte flokk. Skjema for hver solgte flokk skal bli lastet opp elektronisk i fagsystemet HelseFjørfe.

Aktuelle tiltak

Dersom oppaler ikke sender med skjema, kan følgende tiltak foreslås:

- Ved store mangler; hva mangler og hvorfor mangler dette i skjemaene?
- Hvorfor er ikke skjema utarbeidet eller sendt med de solgte flokkene?

Atferd oppalsdyr

12 Fryktsomhet

Unghøner vil ha en viss grad av fryktsomhet overfor mennesker og spesielt fremmede, så det er forventet at de holder en viss avstand til deg ved gjennomgang i flokken. Genetiske faktorer kan påvirke fryktsomhet, og det er store individuelle forskjeller i fryktsomhet, og avhenger av hønens alder. Men en for høy grad av fryktsomhet er negativt for dyras velferd, det gjør flokken mer krevende å røkte, og den økte aktiviteten kan medføre et økt fôrforbruk. Det er derfor ønskelig med en relativt lav grad av fryktsomhet.

Er dyrene generelt tillitsfulle og viser lav fryktsomhet?

1: Ja, tilfredsstillende. Dyra viser jevnt over lite fryktsomhet når du beveger deg i flokken, få varsel/alarmrop, få dyr viser fluktatferd når du nærmer deg

2: Bør forbedres. Et større antall dyr (< 30 %) viser kraftig fluktatferd ved gjennomgang i flokken, mange varsel/alarmrop, flokken klumper seg sammen langt unna deg

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i flokken observeres dyra, hvor stor andel av dyrene viser kraftig fluktatferd, inkludert alarmrop, flukt inkludert løping eller flaksing oppover i aviariet. Det er forventet at noen alarmrop kommer den første tiden du er i rommet, samt at dyra holder seg på avstand. Men det er ikke ønsket at en stor andel av dyra viser kraftig fryktsomhet gjennom hele besøket. Gjør et anslag av hvor stor andel av flokken som virker unormalt fryktsomme.

Aktuelle tiltak

Høy fryktsomhet kan ha flere faktorer som påvirker hverandre i samspill. Aktuelle tiltak ved høy fryktsomhet inkluderer:

- Vurdering av management og bondens atferd i flokken. Forutsigbar og positiv håndtering reduserer fryktsomhet
- Dialog med rugeriet før neste flokk kommer, hvilke råd har rugeri, åpenhet om resultater og forventninger til neste flokk
- Forberedelse neste innsett; gå igjennom lys (flimmerfritt?), ventilasjon, vann og fôrkjeder

13 Miljøberikelse

Bruk av miljøberikelse er positivt for å sysselsette dyra, det bidrar til å hindre unormal fjørhakking, det holder dyra positivt opptatt og kan styrke dyr-menneske forholdet ved at dyra forbinder bonden med positiv forventning.

Benytter produsenten miljøberikelser?

1: Ja, tilfredsstillende. Miljøberikelser som stimulerer til aktivitet og naturlig atferd finnes i flokken

2: Bør forbedres. Ingen bruk av miljøberikelse i flokken

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i flokken må du se etter miljøberikelser som er i bruk i flokken, eventuelt spør produsenten om hvilke berikelser som er i bruk i flokken. Dersom ingen miljøberikelser brukes i flokken, settes score 2.

Aktuelle tiltak

Dersom manglende bruk av miljøberikelser oppdages, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Hvorfor brukes ikke miljøberikelser? Usikkerhet om egnede/hygienisk sikre berikelser?

Fysisk miljø i oppal

14 CO₂

God luftkvalitet er en av de grunnleggende faktorene for god dyrehelse, god produksjon samt for bondens egen helse. Holdforskriften krever at konsentrasjonen av CO₂ ikke skal overstige 3000 ppm på noe tidspunkt. Generelt er ikke høye CO₂-verdier et utbredt problem i oppal, men verdiene skal likevel måles og dokumenteres.

Er nivået av CO₂ innenfor maks grenser (3000 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjonen er under 3000 ppm

3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 3000 ppm

Hvordan vurdere

Mål CO₂-verdien med en CO₂-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde og gjerne på to ulike steder, for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. Noter den høyeste målingen. Ved nivå over 3000 ppm, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom CO₂ konsentrasjonen er over 3000 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Innstillinger på ventilasjonsanlegg – hva styrer bonden etter?
- Har produsenten egen CO₂-måler tilknyttet ventilasjonsanlegget, og stemmer målingene overens? Det kan være behov for å kalibrere måleren i husdyrrommet
- Økt luftskifte
- Tilførsel av varmekilde dersom økt luftskifte resulterer i for lav temperatur (< 20 °C)

15 Ammoniakk - NH₃

Holdforskriften krever at konsentrasjonen av NH₃ ikke skal overstige 20 ppm på noe tidspunkt. Konsentrasjoner over 20 ppm kan irritere dyras øyne, slimhinner og luftveier, og er negativt for dyras velferd, samt for bondens egen helse. Høye nivåer av NH₃ er en kjent utfordring i verpehønehus, spesielt på kalde dager vinterstid. NH₃-målere er relativt dyre i innkjøp og krever årlig kalibrering. Dersom du har fått DVP-besøk og ikke ønsker å gå til innkjøp av en digital måler, er engangsdiffusjonsrør et godt alternativ.

Er nivået av NH3 innenfor maks grenser (20 ppm)?

1: Ja, tilfredsstillende. Konsentrasjonen er under 20 ppm

3: Må utbedres. Konsentrasjonen er over 20 ppm

Hvordan vurdere

Mål NH3-verdien med en NH3-måler ved gjennomgang i huset, i dyrehøyde og gjerne på to ulike steder, for eksempel midt i dyrerommet og nær en vegg. Noter den høyeste målingen. Ved nivå over 20 ppm, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonssystemer og gjødselhåndtering må styres slik at uheldige konsentrasjoner av NH3 ikke oppstår. Dersom NH3 konsentrasjonen er over 20 ppm, kan følgende tiltak være aktuelle:

- Hyppigere kjøring av gjødselbeltet - minst 2 ganger i uka
- Økt luftskifte, og ventilere mer på fuktighet enn varme
- Tilførsel av varmekilde dersom økt luftskifte resulterer i for lav temperatur
- Fjerning av gammel avføring på gulv, tilførsel av ny flis og unngå for tykt strøbed (< 5 cm)
- Sjekk vannipler og mulig vannlekkasje

16 Støv

Høye nivåer av støv er negativt for dyras helse, og støvet kan være med på å spre sykdommer. Det er derfor ønskelig å holde nivået av støv på et minimum. Noen timer etter lyset er slått på vil som regel en stor andel av flokken strøbade. Dersom strøet er tørt og godt vil det i denne perioden følgelig være noe mer støv i rommet. Støv kan også komme fra fôret, og støvnivået øker gjerne i flokker som er veldig aktive eller fryktsomme.

Er nivået av støv jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Jevnt over lite eller en del støv i lufta og på innredning og vegger.

2: Bør forbedres. Svært mye støv i lufta og tykt lag med støv på innredningen.

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes nivået av støv i husdyrrommet. Dette vil være en noe subjektiv vurdering, og nivået av støv i lufta kan sees i sammenheng med mengde støv på innredning. Dersom det observeres svært mye støv i lufta vil ofte ikke motsatt kortvegg være synlig. Høyt støvnivå kan være kortvarig dersom besøket skjer samtidig som flokken strøbader. Men kronisk høyt støvnivå vil gjerne medføre tykt lag av støv på innredning. Dersom det observeres svært mye støv i lufta og et tykt lag med støv på innredning, settes score 2.

Aktuelle tiltak

Ventilasjonssystemer må styres slik at uheldige konsentrasjoner støv ikke oppstår. Ved mye støv kan følgende tiltak være aktuelle:

- Årsaker til høyt støvnivå: er flokken unormalt aktive eller fryktsomme og dermed skaper mye støv?
- Fôrstruktur: er pellets kvaliteten god eller støver det når fôrkjeden går?
- Ventilasjon: økt luftskifte kan redusere støvmengden

- Befuktningsanlegg bidrar til å fange støvet og redusere mengden støv
- Grundig renhold mellom innsett

17 Strøkkvalitet

God strøkkvalitet er viktig for dyras komfort, for fjørdraktas renhet, for å suge opp fuktighet og for å tilfredsstillende dyras hakke-, skrape- og strøbadingsbehov. Holdforskriften krever at alt fjørfe skal ha tilgang på strø av løst materiale. Tilførsel av nytt strø underveis i innsettet er positivt for hønenes trivsel og fjørdrakt.

Er strøkkvaliteten jevnt over tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Strøet er fuktig eller hardt på 10 % av arealet eller mindre
2: Bør forbedres. Strøet er fuktig eller hardt på mer enn 30 % av arealet
3: Må utbedres. Strøet er fuktig eller hardt på mer enn 50 % av arealet

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes strøkkvaliteten i huset, på ulike steder som midt i rommet, nær vegg og under aviariet. Tørt og løst strø lar seg enkelt bevege med foten, og når du klemmer det sammen til en ball i hånda vil ballen løse seg opp. Fuktig eller hardt strø vil derimot være vanskelig å bevege på med foten, og når du klemmer strøet til en ball i hånda vil ballen holde seg samlet. Det er ikke uvanlig at strøet blir hardt rundt populære områder som en miljøberikelse eller under en vagle, men det skal være unntaksvis og ikke gjelde større deler av strøarealet. Dersom strøet er fuktig eller hardt på mer enn 50 % av arealet, settes score 3.

Aktuelle tiltak

Dersom strøet er fuktig eller hardt kan følgende tiltak foreslås:

- Ved tynt lag av fuktig eller hardt strø: tilførsel av friskt strø kan øke dyras bearbeiding av strøet og redde strøbeddet
- Ved tykt lag av fuktig eller hardt strø må det vurderes å bytte ut eksisterende strøbed med nytt lag av strø
- Se i sammenheng med ventilasjon, er det mye fuktighet i rommet?

18 Lysintensitet

Riktig lyskvalitet er viktig for dyras atferd, trivsel og produksjon. Holdforskriften sier at fjørferom skal ha tilstrekkelig belysning slik at dyra kan utføre normale aktiviteter og se hverandre tydelig. Lysintensiteten er den enkleste lys-parameteren å måle, og denne brukes både i forskrift og i DVP-besøk hos fjørfe. Økt lysintensitet øker gjerne dyras aktivitetsnivå, og kan kun unntaksvis reduseres til et minimum, eksempelvis ved utbrudd av alvorlig fjørhacking eller høy fryktsomhet. Lysintensitet måles enkelt med en luxmåler, som kan kjøpes i de fleste jernvarer. Unngå de aller billigste, da de måler ujevnt ved lav lux.

I tillegg til lysintensitet er flimmer en annen viktig lysparameter. Fjørfe oppfatter flere bilder per sekund (hertz) enn oss mennesker. Vi kan oppfatter cirka 50 bilder per sekund, mens fjørfe kan oppfatter 200 bilder per sekund. Det vil si at lyskilder vi oppfatter som jevnt lys kan fremstå som flimrende diskolys for fjørfe, noe som kan medføre stress og uønsket atferd som fjørhacking.

Er lysintensiteten tilfredsstillende?

1: Ja, tilfredsstillende. Minst 5 lux på minst ett sted, ingen flimner

2: Bør forbedres. Mindre enn 3 lux på alle steder, flimner, ujevnt lys, manglende pærer eller lysrør

Hvordan vurdere

Ved gjennomgang i huset vurderes lysintensiteten ved dyrehøyde, rundt 30 cm over strøet, på minst tre ulike steder i huset, inkludert rett under en lyskilde, mellom to lyskilder, og i aviariet. Det er forventet en lavere lysintensitet mellom to lyskilder og i aviariet enn direkte under en lyskilde. Direkte under lyskilden, i dyrehøyde, bør intensiteten være minst 5 lux.

Du kan bruke en flimmermåler for å måle flimring. Flimmerapparatet gir deg to verdier; flimmerprosent og flimmerindeks. Flimmerindeks bør ikke overstige 0,07 og flimmerprosent bør ikke overstige 10 %. Dersom du ikke har en slik måler, kan du bruke mobiltelefonen og filme rommet i sakte film. Eventuelt flimner vil da være synlig på filmen.

Aktuelle tiltak

Dersom lysintensiteten er lavere enn 3 lux eller det er flimner kan følgende tiltak være aktuelle:

- Hvorfor er lysintensiteten lav? Er det utfordringer med fjørhacking eller fryktsomhet i flokken?
- Er lyset jevnt fordelt i rommet? Er noen lyskilder ødelagt eller slått av?
- Flimner: produsent må kontakte rådgiver for mulig oppgradering av lyskilder og/eller dimmere

19 Middstatus

Rød hønsemidd er negativt for dyras helse og kan være plagsomt for hønene. Det er ønskelig å holde forekomsten av hønsemidd på et minimum i Norge, og det er et bransjekrav om at alle oppalere skal sende inn middprøver fra hvert innsett til Animalia. Innsending bør skje etter hønene er 13 uker for å sikre at det evt er nok midd til å fastslå status. Innsending av middprøver er gratis. Mer om middprogrammet og sanering finnes på Animalias nettsider.

Er middstatus kjent og ble det sendt inn middprøver i forrige flokk?

1: Ja, tilfredsstillende. Middprøve sendt inn forrige flokk, eller middstatus i huset er bekreftet positiv

3: Må forbedres. Middstatus i huset er ukjent og middprøve er ikke sendt inn for forrige flokk

Hvordan vurdere

Middstatus for huset kan sees i både HelseFjørfe og VP fjørfe.

Aktuelle tiltak

Dersom middstatus er ukjent og bonden ikke har sendt inn middprøve for forrige flokk, eller inneværende flokk (eldre enn 13 uker) kan følgende tiltak være aktuelle:

- Produsent må sende inn middprøve for inneværende flokk (etter 13 uker)
- Ved påvist midd; vurder mengden midd og opplys om de negative konsekvensene dette har for hønene og dem som kjøper høner
- Ved påvist midd; opplys om alternativer for behandling, eksempelvis Exzolt som gis i drikkevannet. Virkestoffet er fluralaner. Middelet er svært effektivt i å redusere middbestanden. Det gis to ganger med en ukes mellomrom og krever resept og veiledning i bruk fra veterinær. Det er ikke tilbakeholdelsestid for eggene etter behandling.